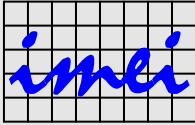

<p style="text-align: center;">CYFROWE PRZETWARZANIE SYGNAŁÓW Laboratorium Inżynieria Biomedyczna, studia stacjonarne pierwszego stopnia</p>	 <p style="text-align: center;">Instytut Metrologii, Elektroniki i Informatyki</p>
<p style="text-align: center;">Temat: Filtracja cyfrowa okresowych sygnałów deterministycznych</p>	<p style="text-align: center;">Ćwiczenie 3</p>

1. Cel ćwiczenia

Celem ćwiczenia jest praktyczne poznanie zagadnień związanych z filtracją cyfrową oraz ich implementacją w języku ANSI C przy wykorzystaniu środowiska programowania LabWindows/CVI firmy National Instruments.

2. Zagadnienia do przygotowania

- Próbkowanie sygnałów ciągłych – twierdzenie o próbkowaniu.
- Charakterystyczne cechy charakterystyk amplitudowych i fazowych filtrów NOI (Butterwortha, Czebyszewa, inwersyjnego filtru Czebyszewa oraz filtra eliptycznego) i SOI (z oknem trójkątnym, Hanninga, Hamminga i Blackmana).
- Wyznaczanie widma amplitudowego (fazowego) sygnału po filtracji na podstawie znajomości widma amplitudowego (fazowego) sygnału przed filtracją i charakterystyki amplitudowej (fazowej) filtra.
- Równania różnicowe określające zależność pomiędzy sygnałem wejściowym a wyjściowym w filtrach cyfrowych o nieskończonej odpowiedzi impulsowej (NOI) i skończonej odpowiedzi impulsowej (SOI).
- Algorytmy implementacji filtracji sygnałów przez cyfrowe filtry NOI i SOI przy znajomości współczynników filtra.
- Algorytm wyznaczania punktów charakterystyk częstotliwościowych cyfrowych filtrów NOI i SOI przy znajomości współczynników filtra.
- Funkcje języka ANSI C dotyczące wyznaczania wartości funkcji arcus tangens (atan , atan2).

3. Program ćwiczenia

Zadanie 1

- a) Wykorzystując środowisko programowania LabWindows/CVI zmodyfikuj program napisany w ramach realizacji ćwiczenia 0, aby wyznaczał charakterystyki częstotliwościowe (amplitudową i fazową) filtrów o parametrach zadanych przez prowadzącego. W tym celu, posługując się funkcjami opisanymi w punkcie 4.3 niniejszej instrukcji, wyznacza współczynniki filtrów. Wykresy charakterystyk przedstaw na dwóch osobnych elementach *Graph* linią ciągłą. Oś odciętych charakterystyki amplitudowej i fazowej powinna być skalowana w jednostkach częstotliwości (hercach). Oś rzędnych charakterystyki fazowej powinna być skalowana w stopniach kątowych i przedstawiać wartości w zakresie -180° do $+180^\circ$.
- b) Sprawdź, czy kształt uzyskanych charakterystyk jest poprawny biorąc pod uwagę ich cechy charakterystyczne oraz założone parametry filtrów. Wnioski przedstaw prowadzącemu zajęcia.

Zadanie 2

- a) Na każdym z elementów *Graph* zaimplementuj możliwość odczytu wartości poprzez kursory. Przy implementacji tego zadania posłuż się informacjami podanymi w punkcie 4.4 instrukcji do ćwiczenia 2.

Zadanie 3

- a) Uzupełnij tworzony program o możliwość realizacji filtracji cyfrowej próbek sygnału wczytanego z pliku. W tym celu, posługując się funkcjami opisanymi w punkcie 4.3 niniejszej instrukcji, wyznacza współczynniki filtrów. Wykres sygnału przed i po filtracji przedstaw na dwóch osobnych elementach *Graph*.
- b) Sprawdź wstępnie poprawność implementacji filtracji biorąc pod uwagę, że żaden z filtrów nie wzmacnia sygnału wejściowego, zatem zakres zmian wartości próbek sygnału wyjściowego nie może być większy niż zakres zmian wartości próbek sygnału wejściowego.

Zadanie 4

- Rozwiń tworzony program o możliwość wyznaczania widma amplitudowego i fazowego zarówno sygnału przed jak i po filtracji. Zaimplementuj możliwość wyznaczania widm zarówno na podstawie wszystkich próbek sygnału, jak również na podstawie tylko drugiej ich połowy. Wykresy widm przedstaw na osobnych elementach *Graph*. Oś rzędnych widm fazowych powinna być skalowana w stopniach kątowych i przedstawiać wartości w zakresie -180° do $+180^\circ$. Podczas implementacji tego zadania posłuż się informacjami zawartymi w punkcie 4.4 niniejszej instrukcji.
- W ramach ćwiczenia zakłada się, że tylko dwie pierwsze harmoniczne filtrowanego sygnału zawierają użyteczną informację. Każde wyższe harmoniczne traktowane są jak zakłócenie. Z tego powodu przydzielone dla każdej z grup filtry mają za zadanie usunięcie wszystkich harmonicznych oprócz dwóch pierwszych, których amplitudy nie powinny zostać zmienione. Biorąc pod uwagę niniejszą informację sprawdź, czy widma wyznaczone na podstawie próbek uzyskanych po filtracji rzeczywiście odpowiadają powyższemu złożeniu. Wnioski przedstaw prowadzącemu zajęcia.
- W przypadku, gdy widmo sygnału po filtracji nie spełnia założeń przedstawionych w punkcie b) niniejszego zadania, sprawdź poprawność implementacji filtracji i/lub wyznaczania widm sygnałów.

4. Wskazówki do ćwiczenia

4.1. Próbki sygnałów do analizy

Próbki sygnału wykorzystywanego do badań znajdują się w plikach `WAVE3_X1.CPS`¹. Dodatkowo, w pliku `WAVE3_X2.CPS` znajdują się próbki sygnału, jaki powinno się uzyskać po przeprowadzeniu filtracji.

4.2. Typy i parametry filtrów

Tabela 1 zawiera typy oraz parametry filtrów przewidziane dla każdej z grup ćwiczeniowych.

Tabela 1. Typy i parametry filtrów dla poszczególnych grup ćwiczeniowych

Gr.	Filtr			Częstotliwość graniczna f_c filtru [Hz]	Częstotliwość próbkowania f_p [kHz]
	Typ	Rodzaj	Rząd		
1	NOI	dolnoprzepustowy Butterwortha	8	3000	25,6
	SOI	dolnoprzepustowy z oknem Hanninga	35	3800	25,6
2	NOI	dolnoprzepustowy Czebyszewa, nierównomierność pasma przepustowego 0,1 dB	5	1100	12,8
	SOI	dolnoprzepustowy z oknem Blackmana	40	1800	12,8
3	NOI	dolnoprzepustowy eliptyczny, nierównomierność pasma przepustowego 0,1 dB, tłumienie w paśmie zaporowym 60 dB	5	650	6,4
	SOI	dolnoprzepustowy z oknem Hamminga	37	900	6,4
4	NOI	dolnoprzepustowy Czebyszewa inwersyjny, tłumienie w paśmie zaporowym 60 dB	10	1850	15,36
	SOI	dolnoprzepustowy z oknem Hanninga	80	1500	15,36
5	NOI	dolnoprzepustowy Butterwortha	12	10500	102,4
	SOI	dolnoprzepustowy z oknem Blackmana	60	12000	102,4
6	NOI	dolnoprzepustowy Czebyszewa inwersyjny, tłumienie w paśmie zaporowym 80 dB	12	650	5,12
	SOI	dolnoprzepustowy z oknem Hanninga	80	505	5,12
7	NOI	dolnoprzepustowy Czebyszewa, nierównomierność pasma przepustowego 0,05 dB	6	6200	76,8
	SOI	dolnoprzepustowy z oknem Hamminga	43	9000	76,8

4.3. Wyznaczanie współczynników filtrów cyfrowych

4.3.1. Filtry NOI

Przy wyznaczaniu współczynników cyfrowych filtrów typu NOI należy posługiwać się następującymi funkcjami zgrupowanymi w bibliotece Advanced Analysis » Signal Processing » IIR Digital Filters » Old-Style Filter Functions:

¹ X oznacza numer grupy laboratoryjnej.

- Bessel_Coef   filtr Bessela
- Bw_Coef   filtr Butterwortha
- Ch_Coef   filtr Czebyszewa typu 1
- InvCh_Coef   filtr Czebyszewa typu 2
- Elp_Coef   filtr eliptyczny

Poszczególne parametry tych funkcji mają następujące znaczenie:

Type	typ filtru (dolno-, górno-, pasmowoprzepustowy lub pasmowozaporowy),
Order	rzęd filtru,
Sampling Frequency	częstotliwość próbowania,
Lower Cutoff Freq	dolna częstotliwość załamania charakterystyki częstotliwościowej,
Upper Cutoff Freq	górną częstotliwość załamania charakterystyki częstotliwościowej (w przypadku filtrów dolno- i górnoprzepustowych jej wartość nie jest brana pod uwagę, jednak ze względu na konieczność wprowadzenia jakiejś wartości można wpisać 0.0),
A Coefficients Array	tablica, do której zostaną zapisane współczynniki mianownika transmitancji filtru cyfrowego,
B Coefficients Array	tablica, do której zostaną zapisane współczynniki licznika transmitancji filtru cyfrowego,
Number of A Coefficients	liczba współczynników mianownika (w przypadku filtru dolno- i górnoprzepustowego jest większa o 1 od rzędu filtru),
Number of B Coefficients	liczba współczynników licznika (w przypadku filtru dolno- i górnoprzepustowego, jest większa o 1 od rzędu filtru),
Passband Ripple	poziom zafalowań w paśmie przepustowym (tylko w filtrze Czebyszewa typu 1 i w filtrze eliptycznym),
StopBand Atten	minimalne tłumienie w paśmie zaporowym (tylko w filtrze Czebyszewa typu 2 i w filtrze eliptycznym).

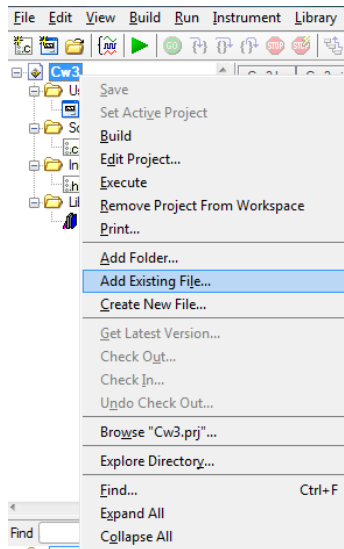
4.3.2. Filtry SOI

Przy wyznaczaniu współczynników cyfrowych, dolnoprzepustowych filtrów typu SOI, należy posługiwać się funkcją `Wind_LPF` znajdująca się w bibliotece `Advanced Analysis » Signal Processing » FIR Digital Filters`. Poszczególne parametry tej funkcji mają następujące znaczenie:

Sampling Frequency	częstotliwość próbowania,
Cutoff Frequency	częstotliwość załamania charakterystyki częstotliwościowej,
Number of Coef	liczba współczynników filtru (większa o 1 od rzędu filtru),
Coefficient Array	tablica, do której zostaną zapisane wyznaczone współczynniki filtru,
Window type	typ zastosowanego okna.

4.4. Funkcja wyznaczająca widmo amplitudowe i fazowe sygnałów

W celu uproszczenia realizacji wyznaczania widma amplitudowego i fazowego na stronie WWW z materiałami do niniejszego przedmiotu udostępniono bibliotekę DLL zawierającą funkcję `ComputeSpectrum`, która na podstawie próbek umożliwia wyznaczenie widma amplitudowego lub fazowego.

Rys. 1. Widok menu podręcznego z wyróżnioną pozycją umożliwiającą dodawanie do projektu dodatkowych plików

W celu wykorzystania omawianej biblioteki w tworzonym programie należy ze strony WWW wskazanej przez prowadzącego ściągnąć archiwum o nazwie `cw3cps.zip` i wypakować znajdujące się w nim pliki do folderu, w którym znajdują się pliki tworzonego programu. Następnie w środowisku LabWindows/CVI przy kursorze umieszczonym na nazwie projektu należy kliknąć prawy klawisz myszy i w rozwiniętym menu podręcznym wybrać pozycję `Add Existing File`, co pokazano na rysunku 1.

W otwartym oknie wyboru plików należy wskazać pliki `cw3cps.h` oraz `cw3cps.lib` i zaakceptować wybór klikając klawisz `OK`. Po tej operacji należy dołączyć plik `cw3cps.h` do kodu tworzonego programu wykorzystując dyrektywę `#include`.

Prototyp funkcji `ComputeSpectrum` ma następującą postać:

```
int ComputeSpectrum (double *samples, unsigned int numberOfSamples,
                    unsigned int numberOfSamplesRemoved, double samplingFrequency,
                    int typeOfSpectrum, double *spectrum, double *frequency);
```

Poszczególne parametry funkcji mają następujące znaczenie:

<code>samples</code>	wskaźnik na tablicę zawierającą próbki sygnału;
<code>numberOfSamples</code>	całkowita liczba próbek znajdujących się w tablicy wskazywanej przez wskaźnik <code>samples</code> ;
<code>numberOfSamplesRemoved</code>	liczba próbek z początku sygnału, jaka nie będzie brana do wyznaczania widma;
<code>samplingFrequency</code>	zastosowana podczas pobierania próbek częstotliwość próbkowania wyrażona w hercach;
<code>numberOfSamples</code>	rodzaj widma, jakie ma być wyznaczane (0 – amplitudowe lub 1 – fazowe);
<code>spectrum</code>	wskaźnik do tablicy, gdzie po wykonaniu funkcji zostaną zapisane wyznaczone wartości widma amplitudowego (wyrażone w tych samych jednostkach co próbki) lub fazowego (wyrażone w stopniach);
<code>frequency</code>	wskaźnik do tablicy, gdzie zostaną zapisane wartości częstotliwości (wyrażone w hercach) odpowiadające poszczególnym wartościom prążków widma zapisanych do tabeli wskazywanej przez wskaźnik <code>spectrum</code> .

W przypadku, gdy:

- wskaźnik `samples` jest równy `NULL`,
- wskaźnik `spectrum` jest równy `NULL`,
- wskaźnik `frequency` jest równy `NULL`,
- wartość parametru `numberOfSamplesRemoved` jest większa lub równa od wartości parametru `numberOfSamples`,

wtedy funkcja zwróci wartość `-1`. W przypadku poprawnego wyznaczenia widma funkcja zwraca liczbę wyznaczonych wartości widma.

Przedstawiony poniżej przykład obrazuje sposób wywołania funkcji `ComputeSpectrum` do wyznaczenia widma amplitudowego. W przykładzie tym założono, że dysponujemy próbkami sygnału zapisanymi w tablicy o nazwie `probki`, w zmiennej o nazwie `lp` przechowujemy liczbę próbek, w zmiennej o nazwie `fp` zastosowaną

podczas pobierania próbek częstotliwość próbkowania i chcemy wyznaczyć widmo amplitudowe na podstawie wszystkich próbek (trzeci parametr wskazujący ile próbek z początku sygnału będzie odrzuconych wynosi 0).

```
ComputeSpectrum (probki, lp, 0, fp, SPECTRUM_AMPL, widmo, f);
```

W powyższym wywołaniu wykorzystano stałą `SPECTRUM_AMPL`, która jest zdefiniowana w pliku `cw3cps.h` i może być wykorzystana w celu wskazania, jakie widmo ma być wyznaczone. W przypadku chęci wyznaczenia widma fazowego należy zastosować stałą `SPECTRUM_PHASE`. Dodatkowo założono, że `widmo` i `f` są tablicami o komórkach typu `double` i ich liczbie równej co najmniej wartości zmiennej `lp`.

Trzeci parametr omawianej funkcji pozwalają na wyznaczenie widma na podstawie fragmentu sygnału. Jeśli jednak funkcja zostanie wywołana w następujący sposób

```
ComputeSpectrum (probki, lp, lp/2, fp, SPECTRUM_AMPL, widmo, f);
```

to pierwsza połowa próbek znajdujących się w tablicy `probki` nie będzie brana pod uwagę (trzeci parametr wywołania funkcji wskazuje, że pierwsze `lp/2` próbek nie będzie brane pod uwagę), a widmo zostanie wyznaczone na podstawie próbek znajdujących się w drugiej połowie tablicy. W takim wypadku liczba komórek tablic `widmo` i `f` może być równa `lp/2`.

Poniżej pokazano szerszy przykład wykorzystujący funkcję `ComputeSpectrum` wraz z deklaracjami niezbędnych tablic i prezentacją widma na elementach `Graph`. Zakłada się w nim, że na panelu użytkownika znajduje się element typu `Ring`, oznaczony stałą `TYP_WIDMA`, który służy do wyboru rodzaju widma (amplitudowe, fazowe) do wyznaczenia. Wykorzystując niniejszy przykład w swojej aplikacji należy pamiętać o dostosowaniu stałych identyfikujących elementy `Graph` do swojej wersji programu.

```
int typWidma;
unsigned int x;
double *widmo, *f;

// Pobranie informacji jakie widmo ma być wyznaczone
GetCtrlVal(panelHandle, PANEL_TYP_WIDMA, &typWidma);
// Przydzielenie pamięci dla tablic
widmo = malloc(lp*sizeof(double));
f = malloc(lp*sizeof(double));
// Wyznaczenie widma
x = ComputeSpectrum(probki, lp, 0, fp, typWidma, widmo, f);
// Prezentacja widma na elemencie Graph
DeleteGraphPlot(panelHandle, PANEL_GRAPH, -1, VAL_IMMEDIATE_DRAW);
PlotXY(panelHandle, PANEL_GRAPH, f, widmo, (x/2)+1, VAL_DOUBLE, VAL_DOUBLE,
        VAL_BASE_ZERO_VERTICAL_BAR, VAL_EMPTY_SQUARE, VAL_SOLID, 1, VAL_RED);
// Zwolnienie pamięci przydzielonej dla tablic
free(widmo);
free(f);
```

5. Opracowanie wyników

Sprawozdanie z ćwiczenia powinno zawierać wymienione poniżej elementy **wraz z komentarzami słownymi**.

- Widok interfejsu użytkownika stworzonej aplikacji i krótki opis jej obsługi.
- Uzyskane charakterystyki filtrów (amplitudowe i fazowe). Porównaj charakterystyki amplitudowe oraz fazowe filtrów.
- Na podstawie liczby współczynników filtru oraz postaci równania umożliwiającego wyznaczenie próbek sygnału wyjściowego oblicz liczbę operacji mnożeń i dodawań wymaganą do uzyskania jednej próbki sygnału wyjściowego. Zakładając, że czas wykonania operacji mnożenia i dodawania jest taki sam, na podstawie uzyskanych wyników stwierdź, który z filtrów szybciej wyznaczy wartość próbki sygnału wyjściowego?
- Na podstawie liczby współczynników filtru oraz postaci równania umożliwiającego wyznaczenie próbek sygnału wyjściowego oblicz konieczną do przechowania wewnątrz struktury filtru liczbę próbek sygnału wejściowego i wyjściowego. Na podstawie uzyskanych wyników stwierdź, implementacja którego z filtrów zajmie mniej pamięci?
- Przebieg sygnału poddawanego filtracji, którego próbki znajdują się w pliku `WAVE3_X1.CPS`, oraz jego widmo amplitudowe i fazowe. W tabeli należy przedstawić odczytane z wykresów widm częstotliwości, amplitudy i fazy poszczególnych harmonicznych.

- Przebiegi sygnałów po filtracji oraz ich widma amplitudowe wyznaczona na podstawie wszystkich próbek. Na podstawie przebiegów sygnałów określ czas trwania stanu nieustalonego. Jak ten stan wpływa na kształt widma amplitudowego?
- Widma amplitudowe i fazowe sygnałów po filtracji wyznaczone na podstawie drugiej połowy próbek. W tabeli należy przedstawić odczytane z wykresów widm częstotliwości, amplitudy i fazy poszczególnych harmonicznych.
- Analiza poprawności przeprowadzonej filtracji w oparciu o dziedzinę częstotliwości. Dla każdego z dwóch filtrów na podstawie ich charakterystyk częstotliwościowych określ wartości wzmocnienia i wprowadzanego przesunięcia fazowego dla każdej z częstotliwości, przy której w filtrowanym sygnale występują harmoniczne. Zebrane wyniki przedstaw w formie tabelarycznej. Na podstawie znajomości powyższych danych oraz znając amplitudy i fazy harmonicznych występujących w sygnale filtrowanym oblicz amplitudy i fazy harmonicznych, jakie znajdują się w sygnale po przeprowadzeniu filtracji. Otrzymane wyniki porównaj z wynikami uzyskanymi przez wyznaczenie widma amplitudowego i fazowego sygnałów po filtracji obliczonych na podstawie drugiej połowy próbek.

Na końcową ocenę z ćwiczenia mają również wpływ:

- systematyczna realizacja poszczególnych zadań ćwiczenia;
- poprawne skomentowanie kodu całej tworzonej aplikacji;
- poprawny styl kodowania (stosowanie wcięć w kodzie itp.);
- bezbłędne działanie stworzonego programu przy różnych niestandardowych działaniach użytkownika;
- implementacja wszystkich założeń dla aplikacji przedstawionych przez prowadzącego zajęcia;
- końcowy wygląd interfejsu użytkownika aplikacji, który powinien być estetyczny i przejrzysty;
- przejrzyste i estetyczne formatowanie pisemnego sprawozdania z ćwiczenia.

6. Literatura

- [1] Borodziej W., Jaszczak K.: „Cyfrowe przetwarzanie sygnałów – wybrane zagadnienia”. WNT, Warszawa 1987.
- [2] Dąbrowski A.: „Przetwarzanie sygnałów przy użyciu procesorów sygnałowych”. Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej 2000.
- [3] Lyons R.G.: „Wprowadzenie do cyfrowego przetwarzania sygnałów”. WKŁ, Warszawa 1999.
- [4] Oppenheim V, Schaffer R.W.: „Cyfrowe przetwarzanie sygnałów”. WKŁ, Warszawa 1979.
- [5] Oppenheim V, Willsky A.S.: „Signals & Systems”. Prentice Hall, 1997.
- [6] Oppenheim V, Schaffer R.W.: „Discrete-Time Signal Processing”. WKŁ, Warszawa 1979.
- [7] Roberts R.A., Mullis C.T.: „Digital Signal Processing”. Addison-Wesley Publishing Company, 1987.
- [8] Stabrowski M.: „Miernictwo elektryczne. Cyfrowa technika pomiarowa”. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 1994.
- [9] Sydenham P.H.: „Podręcznik metrologii – tom I”. WKŁ, Warszawa 1988.
- [10] Tietze U, Schenk Ch.: „Układy półprzewodnikowe” WNT, Warszawa 1997.
- [11] Zieliński T.P.: „Od teorii do cyfrowego przetwarzania sygnałów”. Wydział EAIiE AGH Kraków 2002.
- [12] Zieliński T.P.: „Cyfrowe przetwarzanie sygnałów. Od teorii do zastosowań”. WKŁ, Warszawa 2005.